

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ТА РИЗИК РЕГІОНУ ЧЕРЕЗ ОЦІНОЧНІ ПІДХОДИ

Дається розуміння інвестиційної привабливості і ризику регіону, аналізуються сучасні рейтинги їх оцінки: Institutional Investor, Euromoney, Business Environment Risk Index (BERI). Обґрунтовується використання методу провідних індикаторів і індексу зміни інвестування для оцінки ефективності інвестиційної політики.

*B.A. Karpinsky – Institute of regional researches NAS of Ukraine; O.M. Martin –
USUFWT; M.G. Orobchuk – Lviv NU by Iv.-Franko*

Investment attractiveness and risk of the region through evaluative approaches

This article dives understanding of attractiveness and risk of the region, analyses the rating of their evaluation: Institutional Investor, Euromoney, Business Environment Risk Index (BERI). It substantiates the use of the method of leading indicators and of the index of investment change for evaluation of the investment policy efficiency.

Трансформаційні процеси в економіці України, спрямованість їх на здійснення структурних змін та розширення питомої ваги випуску кінцевого продукту, а з ними й потреба кожного з регіонів держави в додаткових інвестиційних надходженнях ставить на порядок дня проблему вироблення дієвих орієнтирів і статистичних показників щодо оцінки інвестиційної привабливості та ризику регіону. Хоча на даний час розроблено ряд концепцій та підходів щодо даної проблематики, проте, на жаль, кардинальних змін у її вирішенні не спостерігається, свідченням чому, зокрема, є обсяги залучених в Україну іноземних інвестицій. Так, при найбільш скромній оцінці, для здійснення відчутних структурних змін в економіку України необхідно задіяти понад 40 млрд. дол. США. У той же час, всього залучено на початок 1999 р. 2,78 млрд. дол. США, із них – 700 млн. дол. США за 1998 р, або на 35 % більше, ніж до цього. Така розбіжність в потребах та реальних обсягах інвестування потребує подальшого уточнення як нормативно-законодавчої бази держави, так і властиво методології оцінки інвестиційної привабливості та ризику регіону.

Основні засади інвестиційної привабливості та ризику регіону

Інвестиційна привабливість та ризик регіону (ІПРР), насамперед, пов'язується з розглядом і аналізом значної кількості факторів та статистичних показників (агрегованих і похідних), що відображають дану територію в статистиці та динаміці, виходячи з потреби взаємопов'язування інтересів як її розвитку, так і безпосередніх інвесторів.

Формування ІПРР безпосередньо ґрунтується на законодавчо обумовленому інвестиційному кліматі, який конкретно регламентує та гарантує правила господарської діяльності інвестиційним суб'єктам, що проводять дану діяльність на означеній території, виходячи, насамперед, з пріоритетних напрямків її розвитку.

Отже, при оцінці ІПРР необхідно задіювати показники, які характеризують: мінерально-сировинний стан; виробничий потенціал; тенденції в економічному розвитку; освітній рівень населення; економіко-географічне розташування

території; рівень розвитку інфраструктури; наявність та розвиток ринкових інституцій; купівельну спроможність населення; тенденції у впровадженні досягнень НТП; стан екологічної ситуації та охорони довкілля; рівень криміногенності та його динаміку; рівень безробіття та стан соціальної напруженості; політичну стабільність органів місцевої влади; нормативну базу регіонального рівня щодо сприяння інвестиціям; гарантовані можливості та застави.

Зазначимо, що в сучасних економіко-статистичних теоріях щодо ІПРР, а значить і їх статистичних показниках не задіяно ще один аспект привабливості, а саме: взаємну зацікавленість сторін – регіон і інвестор. Регіональні органи влади у цьому випадку мають робити цілеспрямовані кроки назустріч потенційним інвесторам, особливо, коли їх інвестиції істотно впливатимуть на розвиток регіону, забезпечуючи вищі надходження у місцевий бюджет. Тобто у цьому варіанті можливі пільги, які є доповнюючими до тих, що надаються на державному рівні.

Об'єктивно в ІПРР складається так, що все, що регіональні органи влади можуть зробити для зміцнення стабільності в регіоні та прогнозованості щодо ризиків, здійснює відчутний вплив на імідж регіону, тобто його інвестиційну привабливість.

Серед дієвих додаткових чинників, які характеризують відкритість та сприятливість інвесторам зі сторони регіональних органів влади, необхідно виділити:

- пропонування інвесторам невикористовуваних виробничих площ з їх інфраструктурою;
- формування системи гарантій, включаючи й створення гарантійного інвестиційного фонду з виділенням його наповнюваності окремою стрічкою в бюджеті даного регіону;
- зниження ставок податку в місцевий бюджет тощо.

Така обширність статистичних даних щодо ІПРР, їх різнозагоновість, додаткові фактори, насамперед, пов'язані з перехідним періодом в економіці регіонів України, потребує проведення їх систематизації та ранжування.

Підсумовуючи вищевикладене, можливо стверджувати таке:

1. ІПРР – система переваг, гарантів та важелів (економічних, соціальних, фінансових, податкових, сировинних, майнових тощо), які є на даній території, не суперечать законодавству держави, та створена в інтересах розвитку регіону та захисту прав конкретного інвестора.

2. ІПРР – інтегральна характеристика даної території, яка містить в собі наявний інвестиційний клімат, тенденції розвитку інвестиційної інфраструктури, можливості залучення та використання інвестиційних ресурсів, а також інші фактори, що безпосередньо чи опосередковано впливають на ефективність (віддачу) вкладених інвестицій та знижують інвестиційні ризики.

Оціночні системи для визначення інвестиційної привабливості і ризику території

У даний час найбільше поширення щодо оцінки інвестиційної привабливості і ризику території здобули системи, які базуються на рейтингових підходах. Саме до них належать рейтинги: Institutional Investor, Euromoney, Business Environment Risk Index (BERI).

Зокрема, рейтинг Institutional Investor дозволяє проводити оцінку кредитоспроможності конкретної держави, тобто можливості держави щодо використання інвестицій та вчасного розраховування за надані кредити. Дана оцінка здійснюється за участю експертів 100 провідних банків світу.

Інший рейтинг – Euromoney проводиться через аналіз таких груп статистичних показників – індикаторів: ринкових – 40 %; кредитних – 20 %; політико-економічних (включають в себе: політичний ризик, економічне становище та прогноз економічного розвитку) – 40 %.

У рейтингу BERI здійснюється оцінка показників: політичної стабільності, відношення до зарубіжних інвестицій, націоналізація, девальвація, темпи економічного росту, заробітна плата, продуктивність праці, інфраструктура, параметри короткотермінового і довготермінового кредитування, платіжний баланс тощо.

Інвестиційна привабливість регіону через оцінку методом провідних індикаторів

В основу специфічних статистичних показників – ведучих індикаторів закладено принцип випередження. Виходячи з цього, ведучі індикатори – це показники, або їх динамічні ряди, що змінюються в тому ж напрямку, що і спостережуваний статистичний показник, але випереджують його за часом.

Базуючись на цьому методі, для оцінки інвестиційної привабливості регіону можливо виділити статистичні показники, які будуть інтегрально характеризувати його, зокрема, одним з базових показників – індикаторів інвестиційної привабливості регіону, є життєвий рівень населення. Він, в свою чергу, випереджує показник росту сукупного попиту регіону.

У такій постановці при оцінці інвестиційної привабливості регіону (ІПР) як ринкового потенціалу обумовлюється, що інтегральним показником-індикатором є купівельна спроможність населення регіону. Оцінка при цьому здійснюється за середньозваженим інтегральним показником-індикатором у вигляді 3-Х базових показників ринкового потенціалу регіону, а саме: чисельності споживачів економічних благ; купівельної спроможності населення; готовності цих споживачів витратити свої доходи (купувати економічні блага).

Оцінка ІПР для цього варіанту відбувається через розрахунок потенціалу ринкового попиту в грошовій формі за формулою:

$$Q = n \cdot g \cdot p, \quad (1)$$

де: n – чисельність покупців даного виду товару у даному регіоні; g – кількість здійснених купівельних операцій покупцем за досліджуваний період часу; p – середня ціна даного виду товару.

Зазначимо, що при оцінці інвестиційної привабливості регіонального ринку у цьому методі необхідно враховувати специфіку товарів довготривалого користування, а саме: обсяг наявного у споживача парку досліджуваного товару довготривалого користування; розподіл цього парку за термінами використання (тобто врахування ефекту фізичного, економічного і психологічного старіння); темп заміни товару; можливість появи нових альтернатив заміни.

Для визначення інтегрального показника ІПР у певних межах можливо застосовувати стандартні показники – індикатори купівельної спроможності населення регіону у вигляді:

$$IKC_i = 0.50 \cdot (N_i) + 0.30 \cdot (R_i) + 0.20 \cdot (N_i), \quad (2)$$

де: N_i – % загальної чисельності жителів даного регіону; R_i – % сумарного доходу даної території; N_i – % роздрібних продаж в регіоні.

Практично у цьому випадку $I_{IPR} = IKC_i$.

Підсумовуючи можливо стверджувати, що метод провідних індикаторів може бути вагомим при розрахунку інтегрального показника ІПР в напрямку визначення його потенційної місткості для товарних потоків, а значить бути додатковим гарантом щодо отримання прибутку від вкладених інвестицій.

Проведення оцінки за методом провідних індикаторів потребує додаткових вибірових статистичних досліджень за можливостями реалізації кожного виду товару, проте позитивно впливає на оптимальне розуміння сутності вигідності для інвестора вкладання інвестицій саме в даний регіон, тобто пріоритетності вибору даного регіону щодо інвестування. Зокрема, статистична оцінка обсягів продаж чаю в областях України свідчить, що інвестиційна привабливість східних областей щодо споживання чаю є вища від західних, оскільки там споживачі традиційно більше зорієнтовані на споживання кавових напоїв. Такі обставини стають вагомим підґрунтям для позитивного рішення інвесторів стосовно інвестування в даний товар при виборі конкретного регіону. У останньому випадку, інвестиційна привабливість західних областей України щодо інвестування в кавові напої є вища порівняно зі східними регіонами.

Необхідно зазначити, що методологія провідних індикаторів, як і самі показники привабливості конкретного регіону, має закладатись в інвестиційні проекти, посилюючи тим самим їх привабливість, а в підсумку це розширить надходження інвестицій в регіон.

Оцінка ІПРР як нового ринку

У багатьох випадках привабливість для інвестора полягає у відкритті нових ринків щодо виробництва та реалізації певних видів продукції або послуг. З цієї метою оцінка ІПРР здійснюється за запропонованою схемою:

1. Виходячи із розрахунку потреби та чисельності населення визначається обсяг нового ринку щодо певних товарних груп. Зокрема, для споживчої сфери це показники виробництва та реалізації:

- молочна продукція;
- хлібобулочні вироби;
- взуття тощо.

2. Здійснюється прогнозування темпів росту ринку, базуючись на статистичних даних щодо середньорічних темпів зміни показників промислового, сільськогосподарського виробництва та сфери послуг.

3. Розраховується потенційна інтенсивність розвитку ринку, при цьому використовуються такі показники: обсяг ВВП на душу населення, величина споживчих витрат населення.

4. Визначається місткість регіонального ринкового споживання з урахуванням розподілу категорій населення за рівнем отримуваних доходів.

5. Оцінюються статистичні показники, що характеризують інфраструктуру нового ринку:

- питома вага засобів зв'язку на душу населення;
- питома вага асфальтових доріг та їх густина;

- питома вага парку вантажних автомобілів;
- співвідношення чисельності населення і обсягу гуртової торгівлі тощо.

6. Оцінюється сприйнятливість ринку до імпортої експансії – середньорічний темп зміни імпорту в даному регіоні за останні п'ять років.

7. Враховуються фактори, що характеризують економічну відкритість:

- інвестиційна політика в державі та регіоні;
- рівень державних витрат у функціонуванні регіону;
- контроль за заробітною платою та цінами;
- забезпечення прав власності тощо.

Використання статистичних показників та їх систематизація на основі даної схеми дозволяє визначити інвестиційну привабливість регіону як нового ринку та знизити фактори інвестиційного ризику.

Оцінка ІПРР за допомогою індексу зміни інвестування

Для коректної оцінки ІПРР доцільно використовувати територіальні індекси, які враховують зміну інвестування території (базовий та звітний періоди). Визначальним для цього варіанту буде проведення оцінки через методологію середньої арифметичної зваженої, тобто:

$$I_{зм.ін.} = \frac{\sum I_i \cdot d_i}{\sum I_0 \cdot d_0}, \quad (3)$$

де: $I_{зм.ін.}$ – індекс зміни інвестування; I_i – величина залучених інвестицій, що припадає на 1 жителя регіону у звітному періоді; I_0 – величина залучених інвестицій, що припадає на 1 жителя регіону в базовому періоді; d_i – частка населення i -ої території в загальній чисельності населення регіону у звітному періоді.

Тобто

$$d_{oi} = \frac{n_{oi}}{\sum_{i=1} n_{oi}}, \quad d_{li} = \frac{n_{li}}{\sum_{i=1} n_{li}},$$

де n_i – чисельність населення i -ої території.

Використовуючи формулу (3) та статистичні дані [1-3] автори здійснили оцінку ІПРР для областей Західного регіону України, яка без урахування додаткових чинників практично співпадає з оцінкою щодо індексу зміни інвестування, тобто

$$I_{зм.ін.} = I_{ПРР}. \quad (4)$$

Поряд з цим, проведено рейтингову оцінку регіону (табл. 1).

Як свідчать дані табл. 1, темп приросту зазначених інвестицій в розрахунку на 1 жителя у даному періоді є найвищим у Волинській та Рівненській областях (відповідно 87,5 % і 60,4 %). Цей показник у Чернівецькій і Львівській областях відповідно становить 15,3 % і 13,4 %. Темп приросту інвестицій у Івано-Франківській та Закарпатській областях практично співрозмірний (39,5 %, 39,0 % відповідно). У той же час в Тернопільській області спостерігається вилучення вже залучених іноземних інвестицій (–16,6 %).

Необхідно зазначити, що хоча у Західному регіоні України темп приросту прямих іноземних інвестицій становить 32,6 %, проте питома вага Західного регіону в прямих іноземних інвестиціях в Україні зменшилася: в 1997 р. вона становила 11,1 %, а в 1998 р. – 10,9 %.

Табл. 1. Рейтинг інвестиційної привабливості та ризику областей Західного регіону України

Області, регіон	Прямі іноземні інвестиції				I ₀ d ₀	I ₁ d ₁	I _{ПРР}	Рей- тинг
	на 1.01.98 р.		на 1.01.99 р.					
	дол. США на 1 жителя	питома ва- га насе- лення об- ласті в регіо- ні, %	дол. США на 1 жителя	питома ва- га насе- лення об- ласті в регіо- ні, %				
Волинська	21,15	10,83	39,65	10,83	2,2905	4,2941	1,8747	1
Закарпатська	36,24	13,07	50,31	13,09	4,7366	6,5856	1,3904	4
Івано- Франківська	16,89	14,85	23,56	14,85	2,5082	3,4987	1,3949	3
Львівська	26,62	27,79	30,22	27,77	7,3977	8,3921	1,1344	6
Рівненська	26,70	12,09	42,76	12,11	3,2280	5,1782	1,6042	2
Тернопільська	17,69	11,85	14,77	11,83	2,0963	1,7473	0,8335	7
Чернівецька	9,76	9,52	11,25	9,52	0,9292	1,0710	1,1526	5
Західний ре- гіон України	23,19	100,0	30,77	100,0	23,1865	30,767	1,3269	

Розмах варіації ($R_t = I_{tmax} - I_{tmin}$) щодо залучених інвестицій не зменшується для областей Західного регіону України та становить в дол. США: $R_0 = 26,48$; $R_1 = 39,06$, що перевищує середнє значення показника інвестування і по регіону. Тенденція до зростання R свідчить про істотні відмінності у використанні потенційної інвестиційної привабливості в областях регіону.

Так, зокрема, прогнозна оцінка процесу інвестування свідчить, що якби по Західному регіону вийти на рівень залучених інвестицій в Закарпатській області, то мало б бути в 1997 р. 357,3 млн.дол. США, в 1998 р. – 495,5 млн.дол. США., а коли на середній рівень по Україні (40,9 та 55,4 дол. США на 1 жителя), то в 1997 р. мало б бути 403,2 млн.дол. США, а в 1998 р. – 545,7 млн.дол. США. У дійсності в даний регіон залучено інвестицій в 1997 р. – 228,6 млн. дол. США. та в 1998 р. – 303,1 млн. дол. США.

Зроблені авторами прогнозні оцінки дають підставу стверджувати, що для того, щоб вийти на обумовлений вище рівень "відчутності структурних змін" – 40 млрд. дол. США в Україну необхідно залучити інвестицій в розрахунку на кожного жителя не менше, ніж 800 дол. США. Тобто, Західний регіон України мав би виходити на сумарні інвестиції в 7,9 млрд. дол. США.

Такі реалії потребують додаткових зусиль щодо переведення потенційної інвестиційної привабливості регіону в площину фактичної результативності, чітким індикатором чого і стає оцінка $I_{ПРР}$. Результатом ефективності інвестиційної політики, а з нею й інвестиційної привабливості регіону, стає регіональний валовий продукт [4].

Виходячи із зазначеного вище можливо стверджувати, що дієва інвестиційна привабливість регіону має відчутний вплив на формування думки інвестора щодо вкладання інвестицій саме в даний регіон. Формування пакету статистичних показників на зазначених рівнях щодо оцінки інвестиційної привабливості регіону і ризику сприяє виробленню ефективної стратегії управління інвестиційною привабливістю конкретної території та забезпечує інвесторам отримання конкретних

даних щодо цієї привабливості, що в цілому обумовлює динамічність соціально-економічного розвитку території.

Література

1. **Статистичний** щорічник України за 1997 рік. – К.: Українська енциклопедія, 1999. – 623 с.
2. **Статистичний** бюлетень за січень 1999 р. №1. – К.: Держкомстат України, 1999. – 154 с.
3. **Статистичний** бюлетень за січень 1999 р. №2. – К.: Держкомстат України, 1999. – 139 с.
4. **Карпінський Б.** Система національних рахунків та проблеми обчислення валового регіонального продукту в Україні// Статистика України. – 1999. – №3. – С. 1–15.

УДК 338.45

Л.В. Іванець – Львівська комерційна академія

ПРО ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА В ЕКОНОМІКАХ ПЕРЕХІДНОГО ТИПУ

Визначаються основні напрямки вдосконалення структури промислового виробництва в економіках перехідного типу. Вивчається проблема вдосконалення виробничих структур на основі зміни рівня спеціалізації і концентрації виробництва, а також на основі створення нових організаційних форм на базі функціонуючих підприємств. Досліджується також вплив інфраструктури на розвиток потенціалу промислових виробництв.

L.V. Ivanets – Lviv Commercial Academy

Main directions of improvement of production structure in transitive economics

Main directions of improvement of production structure in transitive economies are being defines. The problem of improvement of production of the level structures on the basis of alteration of the level of specialization and concentration of production, as well as on the basis of establishment of new organizational forms on the basis of functional enterprises is being researched. The impact of infrastructure on the development of potential of productive enterprises is being researched.

Зміна форм власності та науково-технічний розвиток виробництва, зміна його кількісних і якісних характеристик вимагає створення адекватної йому структури і організації процесу виробництва.

Формування структури виробництва з урахуванням вимог ринку обумовлює необхідність використання їх форм, які здатні мобільно реагувати та використовувати вплив науково-технічного прогресу на виробництво, тобто охоплювати б кількісні та якісні показники як використовуваних ресурсів, так і кінцеві результати виробництва – конкурентноспроможну продукцію.

Зазначимо, що для кожного промислового підприємства у зв'язку з різними рівнями їх організаційно-технічного розвитку, показники ефективності, також як і виробнича структура, індивідуальні. Якщо ще врахувати, що масштаби випуску продукції навіть для однотипних підприємств різні, то різниця в ефективності одиниць витрат ресурсів також досить значна. Через показники використання і масштаби залучення ресурсів у виробництво визначаються зв'язки між окремими виробничими системами і їх підсистемами по лінії виробництва та споживання продуктів. Рівень спеціалізації виробництва, концентрації, комбінування обумовлює рівень кооперування виробничої системи та характер взаємозв'язків з іншими системами.

Взаємозв'язок між ресурсами, рівень ефективності цього зв'язку, технічні і організаційні його можливості, зміни внаслідок впливу науково-технічного прогресу можна відслідковувати через технологію виробництва та споживання, зміна параметрів якої вимагає відповідних структурних змін у виробництві.

Таким чином, у світлі зазначених особливостей у вирішенні завдань – структурних завдань виробництва і його організаційних форм, а також внаслідок дослідження закономірностей формування виробничих структур підприємств різних форм власності стає очевидним, що одним з важливих принципів удосконалення структури виробництва є динаміка виробничих структур, визначальна роль технології виробництва, рівень концентрації і тіснота зв'язку між окремими ланками виробництва, гнучкість структур виробництва у відповідності із змінами в ринковій кон'юнктурі.

Основними напрямками удосконалення структури виробництва можуть бути такі:

- вдосконалення виробничих структур на основі зміни рівня спеціалізації і концентрації виробництва відповідно до перспектив зміни ринкової ситуації;
- удосконалення виробничих структур на основі створення нових організаційних форм на базі функціонуючих підприємств, які враховували б галузеві і регіональні умови щодо зміни виробництва.

При цьому необхідно зазначити, що параметри ефективності технологічних змін у виробництві – коефіцієнти матеріаломісткості, трудомісткості, фондомісткості повинні бути доповнені рядом інших параметрів розвитку виробництва, зокрема, параметрами, які характеризують витрати на постачання готових продуктів і ресурсів (хоча в рамках верхньої і нижньої границі їх змін), питомими капіталовкладеннями по різних напрямках науково-технічного розвитку виробництва, врахуванням часових лагів соціально-економічних факторів та ін.

Таким чином, в основі організації виробничих систем лежать не тільки особливості їх функціонування і розвитку, але й широта та тіснота їх взаємозв'язків з іншими системами, комплексне дослідження яких дозволить визначити кількісні та якісні характеристики для вдосконалення структури виробництва.

Враховуючи, що розвиток інфраструктури має істотний вплив на підприємства, які забезпечують потенціал промислового виробництва, обумовлює їх ефективність, необхідно зазначити, що в міру вирівнювання рівня виробничої і соціальної інфраструктури по території країни зменшаться і регіональні відмінності в економічному потенціалі промислових виробництв. Дана обставина, відповідно, призведе до вирівнювання зв'язків виробничих систем і вплине на структуру суспільного виробництва.

Необхідно відзначити, що необхідність змін організаційних форм виробництва зумовлено передусім потребою істотного підвищення ефективності національної економіки. Ця необхідність проглядається як в управлінні внаслідок зміни його форм, так і в економічному аспекті, внаслідок більшої маневреності у використанні ресурсів, більшій адаптації виробничих систем до динамічних змін, які відбуваються в економічних процесах під впливом ринкових перетворень і науково-технічного прогресу. Необхідно, щоб організаційна структура виробництва сприяла не тільки випуску якісних продуктів, але й при цьому підвищенню ефективності використовуваних у виробничих системах ресурсів, забезпечуючи їх істотне зменшення на кожну одиницю продукту. Це означає, що ресурси – сировина